

УДК 378.141:378.661

С 79

Олена СТЕЧЕНКО

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ЗМІНИ У ВИЩІЙ МЕДИЧНІЙ ТА ФАРМАЦЕВТИЧНІЙ ОСВІТІ: НАЙБЛИЖЧІ ПЕРСПЕКТИВИ

У статті проаналізовано десятирічний досвід впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищу медичну та фармацевтичну освіту на прикладі діяльності НМУ імені О.О. Богомольця. Визначено перспективи трансформації галузевих стандартів вищої медичної освіти та навчальних планів відповідно до викликів сьогодення та згідно з євроінтеграційним вектором руху освітнього процесу в країні.

***Ключові слова:** Болонський процес, кредитно-модульна система, Європейська кредитно-трансферна система, вища медична та фармацевтична освіта, навчальні плани підготовки фахівців.*

Постановка проблеми. Підвищення якості освіти майбутніх фахівців є передумовою інтеграції вищої медичної та фармацевтичної освіти до європейського освітнього та наукового простору [6, 374]. Проте запровадження кращих практик в цій галузі передбачає вивчення досвіду вищих медичних навчальних закладів за останніх десять років. У зв'язку з затвердженням наказу МОН України № 1050 від 17.09.2014 р. «Про визнання таким, що втратив чинність, наказу МОН України від 30.12.2005 р. № 774», фахівцями в НМУ імені О.О. Богомольця було здійснено глибоке вивчення десятилітнього досвіду впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу (КМСОНП) підготовки спеціалістів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми реалізації Закону України «Про вищу освіту» у вищій медичній та фармацевтичній освіті України обговорювались на Всеукраїнській навчально-науковій конференції 21 – 22 травня 2015 року (м. Тернопіль). Зокрема, зазначалось [5, 5], що керівництво держави покладає значні сподівання на діяльність вищих медичних та фармацевтичних навчальних закладів (ВМ(Ф)НЗ) та

закладів післядипломної освіти МОЗ України, метою якої є кадрове забезпечення реформаторських тенденцій у сфері охорони здоров'я. А одним з системних завдань, що вимагають напруженої роботи всіх колективів ВМ(Ф)НЗ, є приведення програм до- та післядипломної підготовки лікарів первинної медичної допомоги у відповідність з європейською практикою.

В сучасному дискурсі навчальних планів та навчальних програм підготовки лікарів на додипломному рівні відсутній їх глибокий комплексний аналіз та не визначені тенденції їх подальшого реформування у контексті максимального наближення до потреб практичної охорони здоров'я з урахуванням євроінтеграційних змін у розвитку галузі та країни загалом.

Метою статті є висвітлення результатів десятирічного досвіду впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищій медичній (фармацевтичній) освіті на прикладі Національного медичного університету імені О.О. Богомольця та визначення основних напрямків адаптації навчальних планів підготовки фахівців у галузі знань «Медицина» до вимог сьогодення.

Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. № 1556-VII став тим документом, який підтвердив євроінтеграційне спрямування розвитку вищої освіти України. Проте реалізація цього закону є складним процесом, що потребує узгодження набутого досвіду впровадження Європейської кредитно-трансферної накопичувальної системи у вищій медичній та фармацевтичній освіті України. Необхідність збереження загального вектору на євроінтеграцію та вимоги наказу МОН України від 17.09.2014 р. № 1050, листа МОЗ України від 22.09.2014 р. № 08.01-47/27463, та врахування набутого досвіду НМУ імені О.О. Богомольця по наближенню змісту та форм навчально-виховного процесу до вимог освітянської євроспільноти спонукали до аналізу найближчих перспектив у змінах навчальних планів підготовки фахівців галузі «Медицина».

На виконання Закону України від 01.07.2014 р. «Про вищу освіту» №1556-VII, наказу МОН України від 17.09.2014 р. № 1050, листа МОЗ України від 22.09.2014 р. № 08.01-47/27463, враховуючи необхідність збереження євроінтеграційного спрямування розвитку вищої медичної освіти, набутий досвід з впровадження Європейської кредитно-трансферної накопичувальної системи в Університеті, з метою розробки оновлених стандартів освітньої діяльності за напрямками «Медицина» та «Фармація» за усіма освітніми рівнями та надання в установленому порядку відповідних пропозицій щодо конкретних заходів до МОН та МОЗ України, в Університеті наказом від 09.10.2014 р. № 570 «Про обговорення шляхів реалізації в НМУ імені О.О. Богомольця наказу МОН України № 1050 від 17.09.2014 р.» була створена відповідна робоча група.

Протягом жовтня – грудня 2014 р., відповідно до наказу НМУ імені О.О. Богомольця від 09.10.2014 р. № 570, на кафедрах та факультетах Університету відбулось широке обговорення з метою визначення основних здобутків впровадження основних засад Болонського процесу [2], КМСОНП та Європейської кредитно-трансферної системи у навчальний процес і нових нормативно-правових документів, зокрема Закону України «Про вищу освіту», та надання пропозицій робочій групі з цього питання.

В результаті всестороннього обговорення в НМУ імені О.О. Богомольця як головному серед вищих медичних (фармацевтичних) навчальних закладів України III – IV рівня акредитації було визначено основні здобутки впровадження КМСОНП та Європейської кредитно-трансферної системи (ЄКТС) в процес підготовки лікарів та провізорів. Такими здобутками є:

- приведення назв та змісту більшості навчальних дисциплін до їх європейських аналогів;

- впровадження нової структури навчальних планів підготовки спеціалістів із зазначенням обсягу навчального навантаження як у годинах, так і у кредитах ЄКТС;

- визначення обсягу кредиту для спеціальностей «Лікувальна справа», «Педіатрія», «Медико-профілактична справа», «Медична психологія», «Стоматологія» на рівні 30 годин;

- уніфікація об'єму річного навантаження студентів (60 кредитів), що мало б відповідати 360 кредитам для підготовки фахівців за спеціальностями «Лікувальна справа», «Педіатрія», «Медико-профілактична справа», «Медична психологія» та 300 кредитам за спеціальностями «Стоматологія», «Фармація», «Технологія парфумерно-косметичних засобів»;

- впровадження індивідуального навчального плану студента, додатку до диплома європейського зразка з структурованою інформацією про результати навчання конкретної особи;

- застосування затвердженої МОЗ України у 2014 році системи оцінювання навчальних дисциплін;

- впровадження зовнішнього оцінювання ДО «Центр тестування професійної компетентності фахівців з вищою освітою напрямів підготовки «Медицина» і «Фармація» при МОЗ України» здобувачів вищої медичної та фармацевтичної освіти під час складання ЛП «Крок 1» та «Крок 2» як елементів Державної атестації.

Зважаючи на виключну важливість практичної підготовки фахівців за напрямками «Медицина» та «Фармація», НМУ імені О.О. Богомольця висловив рекомендацію включити до загальної кількості кредитів (360 та 300 кредитів відповідно) кредити, відведені на виробничу практику та включити її проходження до річного навантаження студентів.

Надано пропозицію також щодо перерахунку обсягу кредиту при підготовці фахівців за напрямом «Фармація», який до 2015 р. був затверджений на рівні 36 годин / 1 кредит.

Першочерговим завданням МОЗ України є розробка нових галузевих стандартів вищої освіти (ОКХ та ОПП), що будуть враховувати подальший євроінтеграційний вектор розвитку вищої медичної освіти, та відповідно до Закону України «Про вищу освіту» (2014 рік) [3, 24]. Це, в свою чергу, призведе до необхідності затвердження нових типових навчальних планів підготовки магістрів «Медицини» та «Фармації» [4, 7].

Проте, з метою планування навчального навантаження кафедр, графіка навчального процесу на 2015/2016 навчальний рік, до затвердження нових ГСВО підготовки магістрів «Медицини» та «Фармації», та з метою реалізації на наступний навчальний рік мінімального навантаження на викладача в обсязі 600 годин, МОЗ України були внесені зміни до діючих навчальних планів підготовки спеціалістів 2010 року.

Зазначимо, що в скорегованих навчальних планах підготовки фахівців, затверджених Міністром охорони здоров'я 24 березня 2015 р. для спеціальностей «Лікувальна справа», «Педіатрія», «Медико-профілактична справа», «Стоматологія», 20 квітня 2015 р. для спеціальностей «Фармація», «Технологія парфумерно-косметичних засобів», та 8 червня 2015 р. для спеціальності «Медична психологія», більшою мірою враховані пропозиції, які були надані НМУ імені О.О. Богомольця (лист 120/2 від 29 грудня 2014 р.) після узагальнення висновків робочої групи.

Зважаючи на те, що наказом МОН України № 1392 від 25.11.2014 р. визнано таким, що втратив чинність, наказ МОН України від 09.07.2009 р. № 642 «Про організацію вивчення гуманітарних дисциплін за вільним вибором студента», та на необхідність внесення змін до затверджених у 2010 році МОЗ України навчальних планів підготовки фахівців за спеціальностями «Лікувальна справа», «Педіатрія», «Медико-профілактична справа», «Медична психологія», «Стоматологія», «Фармація», «Технологія парфумерно-косметичних засобів», було враховано нагальну потребу у змінах співвідношення обсягів вивчення дисциплін гуманітарного та соціально-економічного циклу, природничо-наукового та циклу професійної підготовки.

Зазначений вище наказ МОН України, що втратив чинність, зобов'язував у навчальному плані підготовки спеціалістів 24 кредити (+/- 2) відводити на вивчення дисциплін циклу гуманітарної та соціально-економічної підготовки.

Порівняння обсягів навчального навантаження за циклами підготовки та спеціальностями в Україні (відповідно до типових навчальних планів МОЗ України 2010 року) та Польщі (Варшавський медичний університет) наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

**Обсяги навчального навантаження у кредитах ЄКТС
за циклами підготовки та спеціальностями в Україні
(типіві навчальні плани МОЗ України 2010 року)
та Польщі (Варшавський медичний університет)**

Країна (ВМНЗ)	Україна (НМУ)					Польща (ВМУ)
Спеціальність	«Лікувальна справа», «Педіатрія», «Медико-профілактична справа»	«Медична психологія»	«Стоматологія»	«Фармація»	«ТП КЗ»	«Лікувальна справа»
Цикл гуманітарної та соціально-економічної підготовки	25,5	24	23,5	23	24	15
Цикл природничо-наукової підготовки	85	75,5	66	96	80	101
Цикл професійної підготовки (в т.ч. виробнича практика)	261,5	260,5	241,5	181	196	256
Фізичне виховання (перерахунок у кредити)	10,7	10,7	10,7	10,7	10,7	-
Всього:	382,7	370,7	341,7	310,7	310,7	372

Показники розподілу змісту освітньо-професійних програм (ОПП), затверджених МОЗ України у 2003 році, за навчальним часом та циклами підготовки, не відповідають до наведених у таблиці 1 показників навчальних планів підготовки спеціалістів України та Польщі. Тому НМУ імені О.О. Богомольця запропонував провести перерозподіл навантаження за циклами підготовки, особливо приділивши увагу зменшенню обсягу навчальних дисциплін циклу гуманітарної та соціально-економічної підготовки до 15 кредитів.

Відповідно до скорегованих навчальних планів підготовки фахівців у ВМ(Ф)НЗ України змінено розподіл навчального навантаження за циклами підготовки (таблиця 2).

Таблиця 2

Порівняння обсягів навчального навантаження у кредитах ЄКТС за циклами підготовки та спеціальностями в навчальних планах МОЗ України 2010 р. та 2015 р.

Країна (ВМНЗ)	Кількість кредитів у навчальних планах 2010/2015 рр.					
	«Лікувальна справа», «Педіатрія», «Медико-профілактична справа»		«Медична психологія»		«Стоматологія»	
	2010	2015	2010	2015	2010	2015
Цикл гуманітарної та соціально-економічної підготовки	25,5	17	24	17	23,5	17
Цикл природничо-наукової підготовки	85	86,5	75,5	82	66	63
Цикл професійної підготовки (в т.ч. виробнича практика та курси за вибором)	261,5	256,5	260,5	261	241,5	220
ВСЬОГО:	372	360	360	360	331	300
Фізичне виховання (перерахунок у кредити)	10,7	10,7	10,7	10,7	10,7	10,7
Разом з фізичним вихованням:	382,7	370,7	370,7	370,7	341,7	310,7

Таким чином, при внесенні змін до навчальних планів підготовки спеціалістів 2010 року загальний обсяг кредитів за спеціальностями «Лікувальна справа», «Педіатрія», «Медико-профілактична справа», «Медична психологія» зменшено до 360, за спеціальностями «Стоматологія», «Фармація», «Технологія парфумерно-косметичних засобів» – до 300 та включенно до них виробничу практику. Окрім того, змінено обсяги навантаження на один кредит за спеціальностями «Фармація» та «Технологія парфумерно-косметичних засобів» з 36 годин до 30 годин.

Разом з тим, змінено і співвідношення між аудиторним навантаженням студентів та годинами їх самостійної роботи. Порівняння аудиторного навантаження при підготовці спеціалістів «Лікувальна справа» в Україні та Польщі наведено в таблиці 3.

Таблиця 3

**Аудиторне навантаження в годинах при підготовці фахівців
за спеціальністю «Лікувальна справа»**

Курс	Україна (навчальний план МОЗ України 2010 рік)	Польща (Варшавський медичний університет)	Україна (навчальний план МОЗ України 2015 рік)
1	1 200	695	880
2	1 200	787	890
3	1 200	1 050	940
4	1 220	907	930
5	1 200	832	930
6	1 170	895	930
Всього	7 190	5 164	5 500

Таким чином, аудиторне навантаження студентів ВМНЗ України дещо перевищує таке у студентів Варшавського медичного університету на кожному курсі та вцілому впродовж шести років навчання, проте приведено до вимог Директиви Європейського союзу щодо визнання професійних кваліфікацій від 2005 р. (№ 2005/36/ЄС), згідно якої тривалість очної базової (додипломної) підготовки лікарів має становити не менше 5 500 годин теоретичної та практичної підготовки на базі ВНЗ. Тому максимально усунуто ризик щотижневого перевантаження студентів та створено передумови до успішного опанування навчальних дисциплін, зменшено ризики відрахування за академічну неуспішність.

Співставлення показників обсягів загального та аудиторного навантаження при підготовці спеціалістів «Лікувальна справа» в Україні та Польщі наведено в таблиці 4.

Зважаючи на вимогу ЄКТС щодо обсягів аудиторного навантаження студентів на рівні 50 % від загальної кількості годин з навчальних дисциплін, в скорегованих навчальних планах підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «Спеціаліст» у ВМ(Ф)НЗ України 2015 р. цей показник є врегульованим та зменшеним порівняно з актуальною ситуацією.

Наступні завдання для реалізації євроінтеграційної трансформації змісту та форми навчання у вищій медичній та фармацевтичній освіті України НМУ імені О.О. Богомольця, як головний з упровадження ЄКТС серед однопрофільних навчальних закладів держави, вбачає у методичному поглибленні та творчій і науковій трансформації самостійної роботи студентів з навчальних дисциплін та розробці, спільно з МОЗ України, нових державних стандартів підготовки магістрів медицини та фармації [1, 202].

Таблиця 4

Загальне та аудиторне навантаження в кредитах та в годинах при підготовці фахівців за спеціальністю «Лікувальна справа»

Країна	Україна (навчальний план МОЗ України 2010 рік)	Польща (Варшавський медичний університет)	Україна (навчальний план МОЗ України 2015 рік)
Всього кредитів	382,7	372	370,7 (з фізичним вихованням)
Всього годин	11 480	11 160	11 120
З них аудиторних	7 190	5 164	5 500
Відсоток аудиторних годин	62,6 %	46,3 %	49,5 %

Щодо освітніх програм ВМ(Ф)НЗ України, які мають бути затверджені відповідно до Закону України «Про вищу освіту», потребує перегляду перелік компетентностей випускника, нормативний зміст підготовки, сформульований у термінах результатів навчання, форми атестації та вимоги до наявності системи внутрішнього забезпечення якості освіти.

До проблемних питань фахівці НМУ імені О.О. Богомольця відносять відсутність екзаменаційних сесій у студентів, що унеможлиблює виділення часу підготовки до складання підсумкових модульних контролів з навчальних дисциплін. Вважаємо за доцільне запровадження іспитів в кінці вивчення теоретичних дисциплін 1 – 3 курсів з метою покращення рівня засвоєння матеріалу студентами. Під час вивчення клінічних дисциплін 4 – 6 курсів, враховуючи циклову систему організації навчання, проведення ПМК на останньому занятті циклу та виставлення оцінки з дисципліни є цілком виправданим.

Висновки. Впровадження у 2015/2016 н.р. скорегованих навчальних планів підготовки фахівців у ВМ(Ф)НЗ України сприятиме зменшенню аудиторного навантаження на студентів та відповідатиме вимогам ЄКТС у частині змістового наповнення. Корекція змісту навчальних планів відповідно до запропонованих змін у обсягах за різними циклами підготовки дозволить провести трансформацію навчальних програм додипломної підготовки лікарів. Пропозиції НМУ імені О.О. Богомольця стосовно подальшого розвитку та оновлення стандартів освітньої діяльності за напрямками «Медицина» та «Фармація» сприятимуть якнайшвидшій транс-

формації вищої медичної та фармацевтичної освіти в Україні відповідно до європейських стандартів якості.

Перспективи подальших досліджень. Основними напрямками подальших досліджень є методичне поглиблення та творча і наукова трансформація самостійної роботи студентів з навчальних дисциплін та розробка, спільно з МОЗ України, нових державних стандартів підготовки магістрів медицини та фармацевтичної освіти.

Потребує перегляду перелік компетентностей випускника, нормативний зміст підготовки, сформульований у термінах результатів навчання, форми атестації та вимоги до наявності системи внутрішнього забезпечення якості освіти.

Література

1. Бірюков В.С., Якименко О.О., Тягай О.Я. Сучасні освітні технології в медичних університетах / В.С. Бірюков, О.О. Якименко, О.Я. Тягай // Матеріали Х ювілейної Всеукраїнської навчально-наукової конференції з міжнародною участю «Кредитно-модульна система організації навчального процесу у ВМ(Ф)НЗ України на новому етапі», 18 – 19 квітня 2013 р., Тернопіль. – Тернопіль : «Укрмедкнига». – С. 202 – 204.
2. Будапештсько-Віденська декларація про створення Європейського простору вищої освіти. – 12 березня 2010 р.
3. Ковальчук Л.Я. Прогнозування запитів майбутнього – важлива складова у плануванні навчального процесу / Л.Я. Ковальчук // Матеріали Х ювілейної Всеукраїнської навчально-наукової конференції з міжнародною участю «Кредитно-модульна система організації навчального процесу у ВМ(Ф)НЗ України на новому етапі», 18 – 19 квітня 2013 р., Тернопіль. – Тернопіль : «Укрмедкнига». – С. 24 – 25.
4. Луговий В.І., Таланова Ж.В. Якість вищої освіти: виклик для України / В.І. Луговий, Ж.В. Таланова // Вища освіта України. – 2012. – № 3 (додаток 2), Том 1. – С. 5 – 9.
5. Старча Т.М., Волосовець О.П., Клоченко І.В. та ін. Сучасні завдання вищої медичної освіти та кадрового забезпечення реформування галузі / Т.М. Старча, О.П. Волосовець, І.В. Клоченко // Матеріали Всеукраїнської навчально-наукової конференції «Реалізація Закону України «Про вищу освіту» у вищій медичній та фармацевтичній освіті України», 21 – 22 травня 2015 р., Тернопіль. – Тернопіль : ТДМУ, «Укрмедкнига». – С. 5 – 7.
6. Яценко Е.М. Якість вищої освіти в контексті євроінтеграції / Е.М. Яценко // Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору. – Додаток 1 до вип. 31, том II (44). – К. : «Гнозис», 2013. – С. 374 – 384.

Стеченко Елена. Евроинтеграционные изменения в высшем медицинском и фармацевтическом образовании: ближайшие перспективы. В статье проанализирован десятилетний опыт внедрения кредитно-модульной системы организации учебного процесса в высшее медицинское и фармацевтическое образование на примере деятельности НМУ имени А.А. Богомольца. Определены перспективы трансформации отраслевых стандартов высшего медицинского образования и учебных планов сообразно современным вызовам и в соответствии с евроинтеграционным вектором движения образовательного процесса в стране.

Ключевые слова: Болонский процесс, кредитно-модульная система, Европейская кредитно-трансферная система, высшее медицинское и фармацевтическое образование, учебные планы подготовки специалистов.

Stechenko Olena. European Integration Based Changes in Higher Medical and Pharmaceutical Education: Near Future Opportunities.

This article analyzes a ten-year experience of the implantation of credit-modular system in higher medical and pharmaceutical education on the example of O.O. Bogomolets National Medical University. The prospects of branch standards transformation of higher medical education and curriculums have been set in accordance with today's challenges and in line with the European integration motion vector of the educational process in the country.

Keywords: the Bologna process, credit-modular system, European Credit-Transfer System, higher medical and pharmaceutical education, curriculums for training specialists.

Одержано 10.06.2015